

גיליון נושא: 'גילוי סודות של אחרים'

בס"ד, יום ג' פרשת וארא, כ"ו טבת תשע"ז. דיונים אקטואליים בסוגיות הנלמדות. מסכת ב"ב דף לט. לעורר לב המעיין בלבד, ואין לסמוך על הדברים הלכה למעשה. להצלחת הדרך הנולד ב'מזל טוב' מרדכי מאיר הי"ו בן הרב נתנאל שליט"א. זה הקטן גדול יהיה, כשם שנכנס לברית כן יכנס לתורה ולחופה ולמעשים טובים.

'אפי תלתא'

מבואר בגמ' (ב"ב דף לט. ערכין דף טז.) "אמר רבה בר רב הונא: כל מילתא דמיתאמרא ב'אפי תלתא', לית בה משום לישנא בישא; מאי טעמא חברך חבא אית ליה, וחברא דחברך חבא אית ליה". במאמר זה נדון, האם מותר לגלות סודות של אחרים, ויש לזה כמה מקורות בש"ס.

1. גילוי של הבעלים

המקור הראשון: הוא מסוגיא זו של 'אפי תלתא', לפי דעת רש"י (ערכין ריש דף טז. ד"ה דמתאמרא), וכן פירש רבינו גרשום מאור הגולה (שם), "מכיון שהבעלים אמרוה בפני ג', לכן המגלה אותה אינו עובר בלשון הרע, שזה גילה תחילה דעתו שאם מגלה אותו אינו חושש, ומידע ידע דסופו להגלות".

וביאר החפץ חיים (כלל ב') בכוונת רש"י, שמדובר בדבר שאינו לשון הרע, אלא שסיפר לו מדברי עסקיו וכדומה. [דיש בזה משום גילוי סוד וכמפורש ברבינו יונה בסוף דבריו] אלא כיון דאמר לו בפני ג' אמרינן דאינו חושש שיתגלה. עוד כתב שם החפץ חיים שיתכן דכוונת רש"י למקרה שסיפר על עצמו לשון הרע בפני ג', דידע דסופה להתגלות ואינו מקפיד, ולכן אין איסור לספר עוד וכדעת רשב"ם, וכתב שם דהוא דחוק.

לפירוש זה, נחלקו מי "הבעלים" להתיר את הלשון הרע; דעת המחצית השקל (או"ח סי' קנ"ו ד"ה בפני ג'), העמק שאלה (שאלתא כ"ח אות ה'), עלי באר (אות ט'), והיד קטנה שבעלים הכוונה על המספר לשה"ר (כמו לפי המהלך של הרשב"ם). אבל החפץ חיים (באר מים חיים ס"ק ג' ד"ה ויש, ס"ק ד' ד"ה דאם, עי' סעי' י"ג וס"ק כ"ח) פירש דקאי באדם שמדבר על עצמו.

פנינים

הקלטת סתר

מידי תקופה העולם רועש מהקלטה כזו או אחרת המודלפת לתקשורת, ודנו הפוסקים האם מצד הדין מותר להקליט את חבירו שלא בידיעתו למטרת פרסום, והאם כאשר כבר הוקלט יש איסור להאזין להקלטה.

דעת הג"ר יצחק זילברשטיין שליט"א (חשוקי חמד ב"מ דף כט:) כלפי להקליט חבירו שלא בידיעתו, שיש במעשה זה כמה איסורים: וְאֶהְבֶּתְּ לְרֵעֶךָ פְּמוֹךְ (ויקרא יט יח), איסור מגלה סוד האמור בדברי הגמרא (יומא דף ד:) "בל יאמר". ואם חבירו אינו יודע מההקלטה עובר גם על איסור גניבת דעת. וציין שם כמה אופנים להיתר. ואחד מהם שאם יש חשש שחבירו חפץ להזיקו, ומציל את עצמו על ידי ההקלטה, מותר להקליט את הנאמר כדי להציל עצמו, דלא גרע מדין "עביד איניש דינא לנפשיה".

ועיין משנה הלכות (ח"ז סימן רע"ג) שמחלק בין מדבר ביחידות עם חבירו שאסור להקליטו אפילו לעצמו, שמא יתגלגל נזק לחבירו. אבל כאשר מדבר ברבים, אם מקפיד שלא יקליטו אסור. אבל בסתמא מותר, ומכל מקום שב ואל תעשה עדיף. ורק אם ברור שאינו מקפיד, או ברבים בזמננו אפילו בסתמא שמצוי שמקליטים, מותר.

לענין הקלטת שיעור תורני ללא הסכמת המדבר, עיין בשו"ת אג"מ (חלק ד' סימן ג' אות י"ט) ובחשוקי חמד (ב"מ דף כט:). ❖

עי' סעי' י"ג וס"ק כ"ח) פירש דקאי באדם שמדבר על עצמו.

מנהג ישראל תורה

התחייבות שלא לגלות

כתב החפץ חיים (כלל ח' אות ה') וחייב אדם להסתיר הסוד אשר יגלה לו חבירו דרך סתר אע"פ שאין בגילוי הסוד ההוא ענין רכילות כי יש בגילוי הסוד נזק לבעליו וסיבה להפר מחשבתו, והוא מעביר על דעת בעל הסוד. מבואר שאסור לו לגלות אם התחייב למספר שלא לגלות סודו. וכן מצינו בחפץ חיים (כלל ב') שמגביל את ההיתר של אפי תלתא, שאם המספר הראשון בפני שלשה הזהיר שלא לגלותו, אסור לאומרו משום הולך רכיל מגלה סוד. רואים שהתחייבות חלה ביחס למגלה הסוד (י.ז.).

והוסיף הג"ר ניסים קרליץ שליט"א (חוט שני שמירת הלשון פרק ה' אות ב) שאם הבטיח לחברו שלא יגלה את סודו, ולאחר מכן שמע את הדברים ממקור אחר אסור לספרו לאחרים, שהרי הבטיח על מעשה זה שלא יספרו ויגלהו לאחרים, כגון עובד בקונדיטוריה או מפעל מאפים שהתחייב לא לגלות את המתכון, אפילו אם ימצא את המתכון מודפס בספרי בישול אסור לו לגלותו. ❖

2. הולך רכיל מגלה סוד

המקור השני: בספר משלי (יא יג) נאמר "הולך רכיל מגלה סוד ונאמן רוח מכסה דבר", וכן: (שם כ, יט) "גולה סוד הולך רכיל".

ומבואר בגמ' (יומא דף ד: ד') "מנין לאומר דבר לחברו שהוא בבל יאמר, עד שיאמר לו לך אמור, שנאמר ויקרא אל משה וידבר ה' אליו מאהל מועד לאמר" (ויקרא א, א). ופירש רש"י: (יומא ד: ד"ה שהוא) "לא אמור הדברים, אלא אם כן נותן לו רשות".

מדברי המאירי (יומא ד: ד"ה ממה) נראה כי זו הלכה בהלכות דרך ארץ: "ממה שנאמר שם לאמר, כלומר שאמר לו דברים אלו על מנת שיאמרם, למדנו דרך ארץ למי שאומר דבר לחברו, אף על פי שלא מסרה לו בסוד - שהוא בבל יאמר, אלא אם כן אמר לו בעל דבר שהוא אומר לו אותן הדברים בלך אמור". ומשמע שלא מדובר ב"סוד" שגילוי יגרום נזק, וגם אין בזה איסור רכילות - אלא שכל עוד שהמספר לא נתן רשות לספר את מה שאמר, השומע "בבל יאמר".

3. דיוני בית הדין

המקור השלישי: עוד מבואר במסכת סנהדרין (במשנה דף כט. ובגמ' דף לא.) שאסור לדיין לגלות סודות שנאמרו בין כתלי בית הדין: "מנין לכשיצא, לא יאמר הרניי מזכה וחבירי מחייבים, אבל מה אעשה שחבירי רבו עלי, תלמוד לומר לא תלך רכיל בעמך" (ויקרא יט טז), ואומר הולך רכיל מגלה סוד (משלי יא יג). ומסופר שם בגמרא: "ההוא תלמידא דנפיק עליה קלא דגלי מילתא דאיתמר בי מדרשא בתר עשרין ותרתינן שנין, אפקיה רב אמי מבי מדרשא, אמר דין גלי רזיא". ופירש רש"י: "דבר לשון הרע היה".

בלשון רבינו יונה (בספרו שערי תשובה פרק ג' אות רכה) מבואר שהוא איסור מדינא, שכתב וז"ל: "וחייב האדם להסתיר הסוד אשר יגלה אליו חבירו דרך סתר, אף על פי שאין בגילוי הסוד ההוא ענין רכילות, כי יש בגילוי הסוד נזק לבעליו וסיבה להפר מחשבתו, כמו שנאמר (משלי טו, כב) הִפֵּר מִחֻשְׁבוֹת בָּאֵין סוֹד. והשנית, כי מגלה הסוד אך יצא מדרך הצניעות, והנה הוא מעביר על דעת בעל הסוד".

דברי הגמרא ביומא והגמרא בסנהדרין הובאו להלכה בסמ"ג (לא תעשה ט'), אולם הרמב"ם והשו"ע לא הזכירו דין זה.

המקור הרביעי: מסופר בגמ' (שבת לג:) מסופר על יהודה בן גרים ששמע את שיחתם של רבי יהודה ורבי יוסי ורבי שמעון בר יוחאי, וסיפר את הדברים "לתלמידיו או לאביו ואמו, ולא השמיעם

למלכות, ונשמעו על ידו למלכות" (רש"י שם ד"ה וסיפר) ובגלל זה גזרו מיתה על רשב"י והוכרח לברוח למערה.

הרמב"ם (דעות פרק ז' הלכה ה') לפי פירוש **הכס"מ** (שם), לומד מדברי הגמרא בשבת, כי "המספר דברים שגורמים אם נשמעו איש מפי איש להזיק חברו בגופו או בממונו, ואפילו להצר לו או להפחידו, הרי זה לשון הרע". ומוסיף הרמב"ם: "ואם נאמרו דברים אלו בפני שלשה כבר נשמע הדבר ונודע, ואם סיפר הדבר אחד מן השלשה פעם אחרת, אין בו משום לשון הרע, והוא שלא יתכוין להעביר הקול ולגלותו יותר".

ובהגהות מיימוניות (שם) הביא את דברי הגמרא ביומא "מנין לאומר דבר לחברו שהוא בבל יאמר, עד שיאמר לו לך אמור", וכן למד מדברי הגמרא במסכת סנהדרין ש"אם האומר הזהיר שלא לומר את דבריו, אפילו אמרו בפני רבים, יש בו משום לשון הרע". וכן הביא את הגמ' שלא יאמר אני מזכה וחברי מחייבין.

4. קביעת ההלכה

הנה **המג"א** (סימן קנו ס"ק ב', בפירוט כל הדינא דגמ') מעתיק להלכה את דברי ההגהות מיימוניות והסמ"ג, כאשר מביא את **הגמ'** (יומא דף ד:): האומר דבר לחבירו אסור לאומרו עד שיאמר לו לך אמור, משמע שהבין שזה דין גמור. ואף **החפץ חיים** (כלל ט' סע' ו') העתיק להלכה את דברי הגמרא ביומא: "האומר לחברו איזה דבר, אסור לו לספר אחר כך לאחרים, אלא אם כן נתן לו רשות על זה, ודווקא אם הוא דבר דלית ביה לישנא בישא".

אמנם במקום אחר כתב **החפץ חיים** (כלל ב באר מים חיים כז), כי דברי הגמרא ביומא הם "מידה טובה בעלמא שצריך האדם להרגיל עצמו בזה בכל גווני כדי שלא יבוא לעולם לקלקול על ידי זה, אבל כאן איירינן לענין איסור לאו של לשון הרע. ובהאי ניחא שלא הביא הרמב"ם ז"ל האי דינא ביומא" [כי אין זה איסור אלא "מידה טובה בעלמא"].

והוסיף: "ועוד אפשר לומר, דמאי דאמרין שהוא בבל יאמר, דווקא אם הכניסו לביתו ביחיד, דמשמע קצת שהוא מקפיד בדבר שלא יתגלה, דומיא דהתם דהכניסו הקב"ה לאוהל מועד ביחיד. אבל אם סיפר לו בחוץ, דלא היה שום גילוי מילתא כלל דמקפיד, אז תלוי רק בזה, אם יוכל להיות לו קצת ריעותא על ידי זה שיגלה, אסור אם לא שסיפר לו ב'אפי תלתא'. ואם לאו, מותר".

אין להקשות שיש כאן סתירה; שלפי דעת **המג"א** וכן פסק **החפץ חיים בכלל ט'** מדובר בדין גמור. ומאידך כתב **החפץ חיים בבמ"ח כלל ב' אות כז** שזה מעלה בעלמא, והרי **החפץ חיים בכלל ט'** ציין לבמ"ח בכלל ב' (א.א.). כי באמת החילוק מבואר, אם מתנה בפירוש שלא לגלות, או שמספר בצורה שנראה שמקפיד כגון שמכניסו לחדר ואומר לו בסתר, במקרה כזה אסור מדינא, ומקורו מהגמ' בסנהדרין. אבל אם אמר בסתמא אז אינו איסור כי אם מידה טובה בעלמא, ומקורו מהגמ' ביומא וכפי שהובא מדברי המאירי (נ.ו.).

החפץ חיים (ח"ב הלכות רכילות כלל ח סע' ה) מביא להלכה גם את דברי הגמרא בסנהדרין והשערי תשובה "וחייב אדם להסתיר הסוד אשר יגלה לו חברו דרך סתר, אף על פי שאין בגילוי הסוד ההוא ענין רכילות, כי יש בגילוי הסוד נזק לבעליו וסיבה להפר מחשבתו, גם בזה הוא יוצא מדרך הצניעות ומעביר על דעת בעל הסוד". ובבאר מים חיים (שם) הוסיף: "ודבר זה הוא חמור הרבה יותר מסתם אבק לשון הרע ורכילות, וכן מוכח ברבנו יונה שם".

והוסיף **בשבילי חיים** (שם אות ד'), דמוכח מדברי רבינו יונה שאין בגילוי סוד קשר ממש עם ענין הרכילות. ומה שהביאו בחלק רכיל, מפני שמידה זו מרגילה את האדם להיות הולך רכיל.

מאידך ראה בדברי **הג"ר מרדכי טולידאנו שליט"א** (מטל השמים חלק ב' סימן כד פרשת ויקרא) שהאריך בגדרי איסור גילוי סוד, ותמה מדוע הרמב"ם והשו"ע לא הביאו דין זה להלכה, וביותר מדוע **החפץ חיים** בהקדמה, לא מנה את הלאו של בל יאמר, עד שיאמר לו לך אמור, שנאמר וַיִּקְרָא אֶל מֹשֶׁה וַיְדַבֵּר ה' אֵלָיו מֵאֶהָל מוֹעֵד לֵאמֹר. ותירץ שדין זה נכלל בלאו דלא תלך רכיל. עכ"ד.

שאלה: האם מותר לספר ולגלות את הסודות הכמוסים שיש לאנשים; הן **לטוב** (זכה בפיס, שידוך שמתקדם, התארכ בסוד, עסקיו מצליחים, שיפוך בית, רמת חיים גבוהה), והן **למוטב** (ירד נכסיו והפסיד את כל כספו, עזב שידוך, פרוד, התגרש, 'לא יוצלח' בעסקים, חולה במחלה, אחד מבני המשפחה התקלקל מהאינטרנט, יש לו ילד 'תסמונת דאון'), האם יש איסור לגלות או שזה רק בגדר הנהגה טובה, והאם יש חילוק אם אמר בפירוש שמקפיד שלא יגלו או לא אמר בפירוש, והאם יש חילוק בין אדם ששמע ממנו לאדם ששמע מאיש אחר (ח.ש.).

עוד יש לדון, כאשר **רב או מו"צ** חידש הוראה לא צפויה. **דין** בבית דין חתם על פסק דין תמוה. **ראש ישיבה** סלל מהלך נועז בסוגיא סבוכה. **אדמו"ר** אימץ הנהגה מוזרה. **מחבר ספר** כתב בספרו חידוש לא מקובל. או **אדם** שעשה תפנית בחייו האישיים (חסיד הפך לליטאי, ליטאי לחסיד, וכדומה) האם אסור לספר משום הולך רגל מגלה סוד, או דילמא כיון שפועל מעשיו קבל עולם ומלואו אינו בגדר סוד, ומותר לגלותו לאחרים כי איהו דאזיק אנפשיה.

זה ודאי, שאם מוסיף תבלין לסיפור ומפרש את הדברים לגנאי ודאי אסור, כמפורש **בחפץ חיים** (כלל ה' סעיף יב) שאסור להגיד שאינו חכם שאינו עשיר שאינו גיבור. ולא יאמר לו זכור מעשיך הראשונים שמגנהו בפי השומעים, ובאמת אינו גנאי. אבל הנדון כאשר מספר רק את העובדות, ומה שהפרסום מזיק ומצער הוא מחמת שהאדם מקפיד על כך ואינו רוצה שאנשים ידברו מה קורה אצלו בבית (לא ליתרע מזליה, חשש עין הרע, לא נעים, לחשושים מאחורי הגב, וכו'). וכל מה שהוזכר בחפץ חיים האיסור לגלות סוד, מדובר באופן שבעל הסוד גילה לו בתנאי או באומדנא שלא לגלות, אבל במקרים הנ"ל הסוד נודע לו מגורם שלישי.

תשובה: כלפי חולי, מבואר **בגמ'** (ברכות דף נה:) שרבא אמר ביום הראשון לא לגלות כי היכי דלא ליתרע מזליה, ביום השני אמר לגלות לכולם דכתיב (משלי כד יז) **בְּנֶפֶל אוֹיְבֶךָ אֶל תִּשְׁמַח וּבִכְשָׁלוֹ אֶל יִגַּל לְבָבְךָ: פֶּן יֵרָאֶה ד' וְיֵרַע בְּעֵינָיו וְהָשִׁיב מַעְלָיו אָפּוֹ.** אכן לא כתוב שם מה הדין אם אינו מסכים, ועיין **בחושי חמד** (יומא ד:) מה שכתב בזה. כלפי הוראה בלתי צפויה לכאורה מבואר **בגמ'** (ב"ק דף צט:) שאסור, וצ"ע.

לענין בני זוג שהתגרשו, מצאנו בזה מחלוקת הפוסקים, **שיטת האוסרים:** לדעת **הגר"א נבנצל** שליט"א (משנה ברורה ביצחק יקרא חלק ו' בסופו עמוד ד') אין היתר לספר על זוג שהתגרשו כשאינו לתועלת, שהרי מבואר **ברש"י** (קידושין נ. ד"ה לא נחא) שהגירושין גנאי למתגרשים. וכן שמעתי **מגאון מופלג** שליט"א, שפשוט שאסור לדבר על הצרות של השני, וזה לשון הרע גמורה כיון שזה מיצר לו.

שיטת המתירים: כתב בשו"ת **לחפץ בחיים** (חלק א' סימן לא, ועיין שם סימן כז) שאין איסור לספר על פלוני שהתגרש או עזב שידוך, מפני שהדבר מפורסם או עתיד להתפרסם, אלא שיש להקפיד על תנאי ההיתר שנאמרו לגבי 'אפי תלתא' ואין לכוון לגנות ולגלות את הדבר יותר.

וכן שמעתי **מחכם אחד** שליט"א שמותר, משום שרק מספר את המציאות כפי שהיא ללא פרשנות של גנאי, והרי זה דומה לראובן שיספר לשמעון שלוי נמוך מאוד או גבוה מאוד זה ברור שמותר, כיון שזה גלוי לכל. וגם המציאות שפלוני התארכ בסוד או פרוד או גרוש, זו מציאות מפורסמת, ואין כאן חפצא של לשון הרע כל זמן שאינו מפרשו לגנאי. ובוודאי יש כאן את ההיתר של 'אפי תלתא' כאשר יתקיימו 7 תנאי ההיתר (צ.פ.). ועוד שהמגורש חפץ שהציבור ידע מכך, כדי שיציעו לו שידוך אחר, ולא יהא אי נעימות כשישאלו אותו על אשתו, או מה שלום חמיו, וכדומה (ב.ח.ג.).

נקודה למחשבה: כתב בספר **נחלי דבש** (חפץ חיים דרשו רכילות כלל ג' הערה 7), שאף שעצם העובדה שהתגרשו אינה אסורה משום לשון הרע, מכל מקום צריך שיקול דעת גדול לפני שמספרים, מפני שעל פי רוב נשמע ממילא גנאי על הבעל או על האשה. וכתב **בחובת הלבבות** (שער יחוד המעשה פרק ה' עמוד לג) שאסור להרבות בדברים על אנשים אחרים גם כשאינו דיבור של גנאי. וציין שם **בפתחי לב** למשנה (אבות א' יז) וכל המרבה דברים מביא חטא. ומבואר **בגמ'** (ב"ב קסד:) לעולם אל יספר אדם בטובתו של חבירו, שמתוך טובתו בא לידי רעתו.

לסיכום: לאיש נרגן אסור לספר בכל אופן, כי כל דבר מפרש לגנאי, ואם הוא אוהבו מותר שודאי יפרשנו לשבח (א.מ.פ.). ובאדם סתם אין נכון לקבוע מסמרות ולתלות כל הנדונים זה בזה, אלא צריך לעשות שאלת חכם על כל נדון בפני עצמו, ובכל מקרה לגופו, כי זה תלוי מי אומר, איך אומר, מה אומר, ובאיזה הקשר נאמר – כפי שנפסק **בחפץ חיים** לגבי נורא בי פלניא, שתלוי איך אומרים את זה. ובאופן עקרוני יש לחלק ולאסור מדין לשון הרע, במקרה שצפוי שיגרם נזק כאשר יודע לציבור (כגון; זכה בפיס, לוקח כדורים). ולהתיר במקרה שאין לו כלל נזק, וסתם אינו חפץ שידעו (כגון; שיפוך בית, חידוש דין לא צפוי). וכל דבר שהוא עצמו היה עומד ומספר לכל החפץ לשמוע אין איסור לגלות כאשר אינו מפרשו לגנאי אלא מספר את הדברים כהווייתן (י.מ.ג.). והוסיף **הג"ר ראובן לוי** שליט"א שהמבחן בזה כלפי דבר שאפשר לפרשו לשבח ולגנות כפי שכתב **החפץ חיים** בשם **רבינו יונה**, אם היה אומר זאת בפני המדובר מוכח שאינו גנות, אך אם לא היה אומר זאת בפניו מוכח שהוא לשון הרע. ❖

עוד יש לשאול, מדוע לא מנה במניין הלאוין את הפסוק הולך רכיל מגלה סוד. ואכן זה רק דברי קבלה וכל המנויים שם דאורייתא (ורק כתוספת הביא בהקדמה אות ט"ז פסוק מדברי קבלה), אך זה גופא קשה מדוע לא מנה איסור דדברי קבלה, וצ"ב (א.מ.פ.).

סיכום הגיליון:

5. דינים העולים

אם גילה לו את סודו, והתנה שלא יגלה אסור בכל אופן לגלות משום הולך רכיל מגלה סוד. אם גילה סודו ולא התנה עמו או ששמע סודו מאיש אחר, יש בזה חילוקי דינים ויובא בזאת הסיכום משו"ת לחפץ בחיים (חלק ב').

א. סוד שאין שום ריעותא אם יתגלה - אם מגלה עובר על "בל יאמר" [האמור בדברי הגמרא ביומא].

ב. סוד שיש קצת ריעותא לבעליו אם יתגלה - עובר על מה שכתוב "גולה סוד הולך רכיל" ועל "הולך רכיל מגלה סוד".

ג. סוד שמזיק לחברו בגופו או בממונו או מיצר לו ומפחידו, לדעת הרמב"ם הוא איסור דאורייתא, ואילו לדעת רבינו יונה אינו איסור מן התורה אלא הוא בגדר גילוי סוד. ❖

מערכת הגיליון מברכת את הבחור החשוב אבא חיים וכסלר נ"י לרגל בואו

בברית האירוסין עב"ג בשעטו"מ.

יהי רצון שיזכו לבנות בית נאמן בישראל על אדני התורה והיראה.

'עומק הפשט'

נייד: 052-7687405 | פקס: 02-6507823

הנושא לשבוע הבא; גיליון מספר 97 יום ג' פרשת בא ד' שבט תשע"ז.

חפץ שהוחלף בטעות - מסכת בבא בתרא דף מו.

אפשרות להנצחה; לע"נ, לרפ"ש, לישועה, וכדומה!

ניתן לשלוח - רעיונות ותיקונים, הוספות והערות, להגדיל תורה ולהאדירה.

אפשר לתרום עבור הוצאת הגיליונות בעמדות הממוחשבות של 'נדרים פלוס' ו'קהילות'

ברחבי הארץ, תחת המדור 'קופות נוספות' לפי החיפוש: 'עומק הפשט'.

וכן בקו הצדקה 073-2757000 יש להקיש עבור קוד 1529.